

405

Besluit van 27 augustus 1987, houdende wijziging van het Onderwijskundig besluit ISOVSO in verband met de vakken die het voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen omvat, en het onderwijs in eigen taal en cultuur, alsmede van het Formatiebesluit ISOVSO met name in verband met een wijziging van de formatie voor wat betreft het voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen, en in verband met het onderwijs in eigen taal en cultuur

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Op de voordracht van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen van 19 juni 1987, nr. 9091/2356, centrale directie Wetgeving en Juridische Zaken;

Gelet op de artikelen 13, vierde lid, 18, eerste lid, 23, tweede lid, 24, eerste lid, en 111, zevende lid, van de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (Stb. 1984, 654);

Gehoord de Onderwijsraad (advies van 15 mei 1987, nr. O.R. 1/336P);

De Raad van State gehoord (advies van 7 augustus 1987, nr. W05.87.0266);

Gezien het nader rapport van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen van 17 augustus 1987, nr. 9421/2356, centrale directie Wetgeving en Juridische Zaken;

Hebben goedgevonden en verstaan:

ARTIKEL I

Het Onderwijskundig besluit ISOVSO (Stb. 1985, 517) wordt als volgt gewijzigd:

A

Na titel II wordt een titel IIa ingevoegd, luidende:

TITEL IIa

Vakken in het voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen

Artikel 5a. Vakken in het voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen

1. Voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen omvat, waar mogelijk in samenhang, ten minste:

a. Nederlandse taal, waaronder in elk geval wordt verstaan een functionele communicatievaardigheid in de Nederlandse taal voor wat betreft het mondelinge taalgebruik en, afhankelijk van de ontwikkelingsmogelijkheden van de leerling, het schriftelijke taalgebruik, gericht op de huidige en de te verwachten leef- en werksituatie van de leerling;

b. kennisgebieden bestaande uit, in samenhang, aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappijleer en kennis der natuur, waaronder in elk geval wordt verstaan een functioneel aanbod van deze gebieden, leidende tot fundamentele vaardigheden welke zinvolle toepassingen mogelijk maken als het zich oriënteren in ruimte en tijd, het omgaan met mensen in verschillende situaties en in verschillende maatschappelijke rollen, het omgaan met dieren en planten en het omgaan met voorwerpen en verschijnselen uit de natuur;

c. rekenen en wiskunde, waaronder in elk geval wordt verstaan de vaardigheid van het praktisch omgaan met rekenkundige grootheden en het toepassen van eenvoudige rekenvaardigheden;

d. bevordering van sociale redzaamheid, waaronder in elk geval worden verstaan de vaardigheden die van wezenlijk belang zijn voor het leggen van sociale contacten en deelname aan het maatschappelijk verkeer, daaronder begrepen aspecten van sanitaire en cosmetische zorg, zorg voor de woning, de voeding en de kleding, vormen van sociale omgang in de huidige en de te verwachten leef- en werksituatie van de leerling en gedrag in het verkeer;

e. muziek, waaronder in elk geval wordt verstaan een systematische muzikale vorming, gericht op het leren luisteren naar muziek, het leren uiten van de eigen belevingswereld van de leerling met behulp van stem en instrument en het leren omgaan met ritmische elementen;

f. tekenen, waaronder in elk geval wordt verstaan de vaardigheid van het hanteren van teken- en schildermaterialen, van eenvoudige plattevlak-technieken en van het creatief vormgeven op papier van de eigen belevingswereld van de leerling;

g. handvaardigheid, waaronder in elk geval wordt verstaan het leren omgaan met verschillende materialen, de beheersing van daarbij passende eenvoudige technieken en het door middel daarvan creatief vormgeven aan de eigen belevingswereld van de leerling;

h. lichamelijke oefening, waaronder in elk geval wordt verstaan een systematische bewegingsopvoeding, gericht op beheersing van motorische, sociale en cognitieve vaardigheden met betrekking tot verschillende spel- en bewegingsvormen, zwemmen daaronder begrepen, de ontwikkeling van een goede lichamelijke conditie en een positieve bewegingsbeleving.

2. Voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen omvat voorts ten minste 2 van de vakken die gegeven worden in het lager beroepsonderwijs, het algemeen voortgezet onderwijs en het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, anders dan de vakken bedoeld in het eerste lid.

B

Na titel III wordt een titel IIIa ingevoegd, luidende:

TITEL IIIa

Leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond

Artikel 10a. Aanwijzing groepen leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond

Het bevoegd gezag kan ten behoeve van de volgende groepen leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond onderwijs in taal en cultuur van het land van oorsprong van die leerlingen in het schoolwerkplan opnemen:

- a. leerlingen die behoren tot de Molukse bevolkingsgroep;
- b. leerlingen van wie ten minste een van de ouders afkomstig is uit Griekenland, Italië, Joegoslavië, Kaapverdië, Marokko, Portugal, Spanje, Tunesië of Turkije;
- c. leerlingen die ten laste komen van een onderdaan van een lid-staat van de Europese Gemeenschappen niet zijnde Nederland;
- d. leerlingen van wie ten minste een der ouders door Onze Minister van Justitie als vluchteling is toegelaten op grond van artikel 15 van de Vreemdelingenwet (Stb. 1965, 40).

C

Aan artikel 22 wordt een derde lid toegevoegd, luidende:

3. De bewijzen van bekwaamheid die bevoegdheid verlenen tot het geven van speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs in niet-Nederlandse taal en cultuur als bedoeld in artikel 18, eerste lid, van de wet zijn:

- a. het diploma van de applicatiecursus volledig bevoegd onderwijzer voor buitenlandse onderwijsgegenden;
- b. het diploma van de applicatiecursus eigen taal en cultuur.

De bevoegdheid bedoeld in de eerste volzin betreft het geven van onderwijs in de taal en cultuur van het land van oorsprong van de bezitter van het diploma of van diens ouders.

D

1. In de bijlage bij het Onderwijskundig besluit ISOVSO wordt in de kolom Onderwijsactiviteiten:

- a. «Nederlandse taal (art. 13, eerste lid onder a, ISOVSO)» vervangen door: Nederlandse taal (art. 13, eerste lid onder a, ISOVSO en art. 5a, eerste lid onder a, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- b. aan «Geschiedenis waaronder staatsinrichting (art. 13, eerste lid onder b, ISOVSO)» toegevoegd: en Kennisgebieden, onderdeel Geschiedenis (art. 5a, eerste lid onder b, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- c. aan «Aardrijkskunde (art. 13, eerste lid onder c, ISOVSO)» toegevoegd: en Kennisgebieden, onderdeel Aardrijkskunde (art. 5a, eerste lid onder b, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- d. aan «Maatschappijleer (art. 13, eerste lid onder d, ISOVSO)» toegevoegd: en Kennisgebieden, onderdeel Maatschappijleer (art. 5a, eerste lid onder b, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- e. aan «Wiskunde en rekenen (art. 13 eerste lid onder e, ISOVSO)» toegevoegd: en Rekenen en wiskunde (art. 5a, eerste lid onder c, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- f. «Uitsluitend voor rekenen» vervangen door: Wiskunde en rekenen, onderdeel Rekenen (art. 13, eerste lid onder e, ISOVSO) en Rekenen en wiskunde (art. 5a, eerste lid onder c, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- g. voor «Muziek (art. 13, eerste lid onder f, ISOVSO)» ingevoegd: Bevordering van sociale redzaamheid (art. 5a, eerste lid, onder d, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- h. «Muziek (art. 13, eerste lid onder f, ISOVSO)» vervangen door: Muziek (art. 13, eerste lid onder f, ISOVSO en art. 5a, eerste lid onder e, Onderwijskundig besluit ISOVSO);

- i. «Tekenen (art. 13, eerste lid onder g, ISOVSO)» vervangen door: Tekenen (art. 13, eerste lid onder g, ISOVSO en art. 5a, eerste lid onder f, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- j. «Handvaardigheid (art. 13, eerste lid onder h, ISOVSO)» vervangen door: Handvaardigheid (art. 13, eerste lid onder h, ISOVSO en art. 5a, eerste lid onder g, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- k. «Lichamelijke oefening (art. 13, eerste lid onder i, ISOVSO)» vervangen door: Lichamelijke oefening (art. 13, eerste lid onder i, ISOVSO en art. 5a, eerste lid onder h, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- l. «Latijnse taal, Griekse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Latijnse taal, Griekse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- m. «Franse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Franse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- n. «Duitse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Duitse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- o. «Engelse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Engelse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- p. «Natuurkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Natuurkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- q. «Scheikunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Scheikunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- r. «Biologie (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Biologie (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- s. aan «Kennis der Natuur (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» toegevoegd: en Kennisgebieden, onderdeel Kennis der Natuur (art. 5a, eerste lid, onder b, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- t. «Handelskennis (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Handelskennis (art. 13, tweede lid ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- u. «Landbouwkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Landbouwkunde (art. 13, tweede lid ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- v. «Tuinbouwkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Tuinbouwkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- w. «Huishoudkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Huishoudkunde (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- x. «Friese taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Friese taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- y. «Spaanse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Spaanse taal (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- z. « Esperanto (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Esperanto (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- aa «Machineschrijven (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Machineschrijven (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);
- bb. «Kantoorpraktijk (art. 13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Kantoorpraktijk (art. 13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);

cc. «Verkooppraktijk (art.13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Verkooppraktijk (art.13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);

dd. «Beroepsgerichte vakken: (art.13, tweede lid, ISOVSO)» vervangen door: Beroepsgerichte vakken: (art.13, tweede lid, ISOVSO en art. 5a, tweede lid, Onderwijskundig besluit ISOVSO);

2. In de bijlage bij het Onderwijskundig besluit ISOVSO wordt in de kolommen «OWVO-nrs.» en «Bewijzen van bekwaamheid» bij «Bevordering van sociale redzaamheid (art. 5a, eerste lid onder d, Onderwijskundig besluit ISOVSO)» een streepje geplaatst, onderscheidenlijk vermeld:

– de akten van bekwaamheid genoemd in artikel 111, derde lid, onder a, b, c en d, ISOVSO.

ARTIKEL II

Het Formatiebesluit ISOVSO (Stb. 1985, 518)¹ wordt als volgt gewijzigd:

A

In artikel 2, tweede lid, wordt de punt aan het slot vervangen door: , met dien verstande, dat voor de toepassing van artikel 11a een afdeling voor speciaal onderwijs als een geheel met het speciaal onderwijs van een school wordt beschouwd en een afdeling voor voortgezet speciaal als een geheel met het voortgezet speciaal onderwijs van een school.

B

Artikel 3 wordt vervangen door:

Artikel 3. Formatietoekenning

1. De formatie ten behoeve van het onderwijzend personeel wordt toegekend in klokuren, met uitzondering van de formatie bedoeld in artikel 11a, welke wordt toegekend in klokuren en veelvoud van 15 minuten. Een hele formatieplaats omvat een volledige betrekking van 40 klokuren per week.

2. De formatie ten behoeve van het niet-onderwijzend personeel wordt toegekend in klokuren en veelvoud van 15 minuten. Een hele formatieplaats omvat een volledige betrekking van 38,4 klokuren per week.

C

In artikel 4 wordt «bedoeld in de artikelen 6 en 7» vervangen door: bedoeld in de artikelen 6, 7 en 11a.

D

Na artikel 11 wordt ingevoegd artikel 11a, luidende:

Artikel 11a. Berekening formatie onderwijs in eigen taal en cultuur

1. Indien het schoolwerkplan van een school voorziet in onderwijs in taal en cultuur van het land van oorsprong van leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond als bedoeld in artikel 18 van de wet, wordt de formatie van een school ten behoeve van dat onderwijs per groep, bedoeld in artikel 10a, onderdelen a en b, van het Onderwijskundig besluit ISOVSO, vastgesteld aan de hand van artikel 20a.

2. Voor de bepaling van het aantal leerlingen wordt uitgegaan van het aantal leerlingen dat op de teldatum op de school is ingeschreven of op grond van artikel 18, tweede lid, van de wet op de teldatum tot de school is toegelaten en waarvan de ouders, voogden of verzorgers schriftelijk hebben verklaard het onderwijs, bedoeld in het eerste lid, voor hun kind te wensen.

E

In artikel 13, zevende lid, wordt in de tweede volzin na «voor ieder klokuur» ingevoegd: of gedeelte van een klokuur.

F

Na artikel 13 worden ingevoegd de artikelen 13a en 13b, luidende:

Artikel 13a. Herberekening formatie niet-onderwijzend personeel in verband met arbeidsduurverkorting

De uitkomst van J', berekend volgens artikel 13, wordt ten behoeve van de vaststelling van de formatie van het niet-onderwijzend personeel vermenigvuldigd met 0,98 en afgerond op een veelvoud van 15 minuten.

Artikel 13b. Inwisselbaarheid niet-onderwijzend personeel

De formatie voor de onderscheiden categorieën niet-onderwijzend personeel genoemd in artikel 12, eerste lid onderdelen a en b 1°, is inwisselbaar met inachtneming van hoofdstuk I-S, § 3, van het Rechtspositiebesluit onderwijspersoneel (Stb. 1985, 110).

G

In artikel 17 wordt in de kolom voortgezet speciaal onderwijs onder D voor wat betreft de onder j genoemde categorie kinderen het getal «226» vervangen door: 261.

H

In artikel 21, tweede lid, wordt in de kolom i voor wat betreft de onder j genoemde categorie kinderen het getal «105» vervangen door: 60.

I

Na artikel 20 wordt ingevoegd artikel 20a, luidende:

Artikel 20a. Tabel formatie voor het onderwijs in eigen taal en cultuur

Aantal leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond per groep	Aantal minuten per week
1 tot en met 4	0
5	225
6	255
7	285

en vervolgens voor elke leerling boven het aantal van 7, 30 minuten per week

Na artikel 29 wordt ingevoegd artikel 29a, luidende:

Artikel 29a. Vaststelling formatie onderwijs in eigen taal en cultuur ten behoeve van het schooljaar 1987-1988

In afwijking van het bepaalde in artikel 11a, tweede lid, is voor de vaststelling van de formatie in het schooljaar 1987-1988 ten behoeve van het onderwijs bedoeld in artikel 18 van de wet bepalend het aantal leerlingen dat op 16 september 1987 op de school is ingeschreven of op grond van artikel 18, tweede lid, van de wet op 16 september 1987 tot de school is toegelaten en waarvan de ouders, voogden of verzorgers schriftelijk hebben verklaard dat onderwijs voor hun kind te wensen.

ARTIKEL III

Artikel 18 van de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs treedt in werking met ingang van 1 augustus 1987.

ARTIKEL IV

Dit besluit treedt in werking met ingang van de tweede dag na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin het wordt geplaatst, en werkt terug tot en met 1 augustus 1987, met dien verstande dat artikel II, onderdelen B, E en F, terugwerkt tot en met 1 mei 1987, en het eerste schooljaar waarvoor de formatie aan de hand van artikel II, onderdelen G en H, wordt bepaald, het schooljaar 1987-1988 is.

Lasten en bevelen dat dit besluit met daarbij behorende nota van toelichting in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat daarvan afschrift zal worden gezonden aan de Raad van State.

's-Gravenhage, 27 augustus 1987

Beatrix

De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen,
N. J. Ginjaar-Maas

Uitgegeven de vijftiende september 1987

De Minister van Justitie,
F. Korthals Altes

¹ Laatstelijk gewijzigd bij koninklijk besluit van 7 mei 1987, Stb. 224

Het advies van de Raad van State wordt niet openbaar gemaakt op grond van het bepaalde in artikel 25a, derde lid, onder b, van de Wet op de Raad van State.

NOTA VAN TOELICHTING

Algemeen

Met de voorgestelde algemene maatregel van bestuur wordt in de eerste plaats invulling gegeven aan het bepaalde in artikel 13, vierde lid, van de Interimwet op het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (ISOVSO, Stb. 1984, 654). Dit vierde lid geeft aan dat bij algemene maatregel van bestuur wordt bepaald welke vakken het voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen (v.s.o.-z.m.l.k.) omvat. Dit artikellid vormt een uitvloeisel van de discussies die hebben plaatsgevonden over de artikelen 9 en 13 van de ISOVSO tijdens de behandeling van het ontwerp van die wet in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Mede vanuit de overwegingen die in deze discussies een rol hebben gespeeld, is in het Onderwijskundig besluit ISOVSO (Stb. 1985, 517) gestalte gegeven aan de nadere invulling van het vakkenpakket voor het v.s.o.-z.m.l.k. Centraal hierbij stond de opvatting dat de specifieke positie van het v.s.o.-z.m.l.k. vraagt om een afzonderlijk vakkenpakket voor deze groep leerlingen. Artikel 13, vierde lid, van de ISOVSO perkt dan ook de generale werking van het vakkenpakket voor alle schoolsoorten van het voortgezet speciaal onderwijs in en biedt tevens de opening een specifiek vakkenpakket voor deze vorm van onderwijs vast te stellen.

Zowel uit emancipatorische overwegingen als om redenen verband houdende met de structuur van het voortgezet speciaal onderwijs is als uitgangspunt bij het opstellen van het vakkenpakket v.s.o.-z.m.l.k. gehanteerd dat enerzijds het volwaardige karakter van het v.s.o.-z.m.l.k. in het vakkenpakket voor deze schoolsoort tot uitdrukking dient te komen en anderzijds dat de relatie met het overige voortgezet speciaal onderwijs eveneens in het vakkenpakket naar voren wordt gebracht.

Dit uitgangspunt is nader uitgewerkt door ten eerste bij de aanduiding van de vakbenamingen aan te sluiten bij die van het reguliere voortgezet onderwijs, zoals eveneens in de ISOVSO is geschied met betrekking tot de overige schoolsoorten van het voortgezet speciaal onderwijs. Deze uitwerking is overigens geschied in het besef dat het niveau waarop de vakken worden gegeven afhankelijk is van de aard van de schoolsoort. Voorts is het eerdergenoemde uitgangspunt nader geconcretiseerd door het vakkenpakket voor de overige schoolsoorten van het voortgezet speciaal onderwijs, opgenomen in artikel 13, eerste en tweede lid, van de ISOVSO als basis voor de verdere uitwerking te nemen.

Het onderwijs dat op basis van het vakkenpakket geboden moet gaan worden moet een antwoord bieden op de specifieke pedagogisch-didactische hulpvragen van de leerlingen en staat daarbij in dienst van het realiseren van een zinvol bestaan voor iedere leerling in de toekomst. Hiermee wordt geduïd op de functionaliteit van de vakgebieden, hetgeen betekent rekening houden met het toekomstperspectief van de leerling. Om te kunnen benadrukken dat dit functionaliteitsaspect richting bepalend dient te zijn voor de nadere vormgeving van het onderwijsaanbod is er voor gekozen in de algemene maatregel van bestuur niet alleen de vakbenamingen op te nemen, maar ook een nadere concretisering van de vakaanduiding daaraan toe te voegen.

Een vakkenpakket alleen echter is niet voldoende om het gewenste onderwijsaanbod te kunnen realiseren. De voorwaarden om het voorgeschreven vakkenpakket gestalte te geven zullen aanwezig moeten zijn. De onderhavige algemene maatregel van bestuur bevat daartoe tevens een tweetal wijzigingen van het Formatiebesluit ISOVSO (Stb. 1985, 518).

Voorts wordt in de voorliggende algemene maatregel van bestuur uitvoering gegeven aan het bepaalde in de artikelen 18, eerste lid, van de ISOVSO en D 1, tweede lid, van de Overgangswet ISOVSO (OISOVSO, Stb. 1984, 653).

Artikel 18, eerste lid, van de ISOVSO bepaalt, dat in het (voortgezet) speciaal onderwijs, onderwijs in de eigen taal en cultuur van leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond (OETC) kan worden gegeven, evenals dat in het basisonderwijs het geval is. Ingevolge dit artikellid dient echter bij algemene maatregel van bestuur te worden bepaald op welke leerlingen dit van toepassing is, terwijl artikel D 1, tweede lid, van de OISOVSO aangeeft dat artikel 18 eerst ingevolge een daartoe strekkend besluit van de Kroon in werking treedt.

Bij de behandeling in de Tweede Kamer der Staten-Generaal van de notitie «Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur» (oktober 1983) is de Kamer meegedeeld dat nog onvoldoende bekend was over de specifieke problemen die invoering van het OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs met zich zou kunnen brengen en de wijze waarop deze zouden kunnen worden opgelost. Dit had tot gevolg dat de invoering van het OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs moest worden uitgesteld totdat meer duidelijkheid zou zijn verkregen over de volgende punten:

- de verdeling van het aantal cumi-leerlingen over de verschillende schoolsoorten van het (voortgezet) speciaal onderwijs;
- de behoefte aan OETC en de mogelijkheden tot invoering van OETC op een orthodidactisch verantwoorde wijze.

Door middel van een rapportage door de inspectie van het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs en een onderzoek door de Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek (SCO) is het inzicht in deze problematiek zodanig gegroeid dat invoering van het OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs thans op een verantwoorde wijze kan geschieden.

Een belangrijke conclusie die uit beide rapporten naar voren komt is, dat zowel binnen het onderwijsveld als in kringen van allochtonen van een eenduidige opvatting over inhoud, functie en vormgeving van het OETC geen sprake is, hoewel er communis opinio is over het feit dat tot invoering van OETC zou moeten worden overgegaan. Deze omstandigheden maken het noodzakelijk de bestuurlijke maatregelen zodanig te formuleren dat – hoewel de vormgeving van het OETC in belangrijke mate wordt afgestemd op de situatie in het basisonderwijs – ruimte wordt gegeven aan inzichten en opvattingen die men in de individuele situaties heeft.

Naast een centrale plaats voor de onderwijsfunctie (moedertaal en oriëntatie op eigen cultuur) worden met name functies voor OETC onderscheiden die liggen op het vlak van:

- het overbruggen van de kloof tussen schoolmilieu en thuismilieu;
- het geven van veiligheid en bescherming aan leerlingen (opvangfunctie);
- het ondersteunen van het Nederlandse onderwijs.

De mate waarin aan elk van deze functies aandacht zal worden geschonken, zal van school tot school (kunnen) verschillen.

Ten aanzien van de doelgroepen voor het OETC is aangesloten bij het basisonderwijs. Voor wat betreft de organisatie van het OETC bestaat een duidelijke voorkeur voor het situeren van het OETC op de eigen school, een voorkeur die door de onderzoeken wordt ondersteund. In bepaalde gevallen zullen scholen er echter om getalsmatige redenen niet aan ontkomen het OETC in zo genaamde lespunten te organiseren.

Het vaststellen van het niveau van de personele faciliteiten geschiedt op gelijke wijze als voor het basisonderwijs. Gezien de lagere concentratie van allochtone leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs is evenve gekozen voor een lagere aanvangsdrempel voor OETC, nl. 5 leerlingen. Eveneens is gekozen voor een verhoudingsgewijs zwaardere facilitering voor het eerste 5-tal leerlingen ten opzichte van de faciliteiten voor de volgende leerlingen. Dit is geschied om ook bij kleine leerlingconcentraties een reële invulling te kunnen geven aan de verschillende gewenste functies van het OETC.

Tevens worden in het onderhavige besluit enkele wijzigingen van het Formatiebesluit ISOVSO voorgesteld die in de eerste plaats verband houden met de invoering van de arbeidsduurverkorting van 40 naar 38,4 uur voor het onderwijsondersteunend personeel. (Besluit van 10 april 1987, houdende wijziging van het Rechtspositiebesluit onderwijspersoneel (Stb. 1985, 110) (invoering salarisregeling onderwijsondersteunend personeel), Stb. 187, in werking getreden op 1 mei 1987). In dit kader is in artikel I-S106 van het Rechtspositiebesluit onderwijspersoneel (RPBO) bepaald dat de normbetrekking van dit personeel 38,4 uur per week bedraagt.

Advies van de Onderwijsraad

In zijn advies betreffende de invoering van het OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs stemt de Onderwijsraad in grote lijnen in met het voorgestelde beleid. Met name geldt dit ten aanzien van de volgende onderdelen:

- de mogelijkheid de vormgeving van OETC aan te passen aan inzichten en opvattingen die in een individuele onderwijssituatie bestaan;
- de terughoudendheid die in de voorstellen betracht wordt inzake de aansluiting bij een bestaand lespunt voor het basisonderwijs.

Een voorbehoud maakt de raad ten aanzien van de doelgroepen OETC. De raad is van oordeel dat de doelgroepen dienen te worden uitgebreid met leerlingen uit Suriname en de Nederlandse Antillen. Deze wens geldt overigens evenzeer voor OETC in het basisonderwijs. De raad acht ruimte aanwezig voor in dit opzicht eigen (en ruimer) beleid binnen het (voortgezet) speciaal onderwijs, zoals ook in het verleden in het buitengewoon onderwijs een eigenstandig beleid gevoerd werd met betrekking tot «anderstalige leerlingen».

In reactie hierop zij gesteld dat het nimmer de bedoeling is geweest voor OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs een op hoofdpunten van het basisonderwijs afwijkend beleid te voeren. In de notitie «Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur» is de Tweede Kamer een samenhangend OETC-beleid voor het gehele primair onderwijs gepresenteerd, gebaseerd op gelijke uitgangspunten. Uitstel van invoering van OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs is met name het gevolg geweest van onvoldoende kennis van de wensen en mogelijkheden van uitvoering in het (voortgezet) speciaal onderwijs. De huidige invoering dient daarom gezien te worden als realisatie van reeds in 1983 aangekondigde beleidsmaatregelen. Hierop is ook de raming van financiële middelen gebaseerd.

Bij de beoordeling van de voorgestelde nadere invulling van het vakkenpakket voor het v.s.o.-z.m.l.k. geeft de raad aan grote moeite te hebben met het aan deze voorstellen ten grondslag liggende advies van de ARBO met als titel: «Recht op een eigen plaats». De raad is van mening dat de eigenheid van de z.m.l.k.-leerling in onvoldoende mate tot uitdrukking komt. Anderzijds blijkt de Onderwijsraad wel degelijk oog te hebben voor het feit dat invoering van het v.s.o.-z.m.l.k. een gevolg is van politieke besluitvorming in het kader van de totstandkoming van de ISOVSO en de OISOVSO. Of men bij de indertijd gevoerde discussie wel steeds voor ogen heeft gehad in hoeverre de voorstellen in de praktijk waren te realiseren, trekt de raad in twijfel. Een hernieuwde bezinning op de plaats en inhoud van het v.s.o.-z.m.l.k. in het algemeen heeft verre de voorkeur van de raad.

Gegeven het feit dat de noodzaak zich aandient een passend vakkenpakket aan te wijzen, dienen daarbij, zo is de opvatting van de raad, de specifieke hulpvragen van z.m.l.k.-leerlingen uitdrukkelijk aan de orde te komen.

Door het hanteren van de woorden «ten minste» in het nieuwe artikel 5a van het Onderwijskundig besluit ISOVSO wordt die noodzakelijke aandacht, naar het oordeel van de raad, in onvoldoende mate terugge-

vonden. Dit bezwaar kan volgens de raad worden ondervangen door in plaats van de bedoelde woorden te lezen: «indien en voor zover mogelijk». De woorden «ten minste» hebben tot doel de aandachtsgebieden aan te geven die in ieder geval onderdeel van het onderwijsaanbod moeten vormen zonder dat hiermede uitspraken worden gedaan ten aanzien van het niveau waarop de voorgeschreven vakken aangeboden moeten worden. Hierdoor blijft de mogelijkheid aanwezig op de individuele hulpvragen van de leerlingen afgestemd onderwijs te geven. Door de invoering van de passage «indien en voor zover mogelijk» wordt daarmee het wenselijk geachte minimum kwaliteitsniveau losgelaten waaruit een zodanige vrijblijvendheid kan voortvloeien dat de kwaliteit van het geboden onderwijs in ernstige mate wordt bedreigd. Hierbij zij ten slotte nog opgemerkt dat de eigenheid van de z.m.l.k.-leerlingen beslist niet inhoudt dat aan deze leerlingen zowel in pedagogisch als in onderwijskundig opzicht geen eisen gesteld kunnen of mogen worden. Daarnaast moet worden vastgesteld dat de vrijblijvendheid die zou ontstaan bij overneming van de door de Onderwijsraad aangereikte woorden, ertoe zou leiden dat aan de opdracht die de wet stelt, namelijk een vakkenpakket vast te stellen voor het v.s.o.-z.m.l.k., niet meer zou worden voldaan.

Deregulering

1. Het onderhavige besluit strekt tot de uitvoering van de in de aanhef genoemde artikelen van de ISOVSO: het vakkenpakket voor het voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen wordt aangegeven, de groepen leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond worden aangewezen, de bewijzen van bekwaamheid die bevoegdheid tot het geven van het (voortgezet) speciaal onderwijs in niet-Nederlandse taal en cultuur en de bewijzen van bekwaamheid die bevoegdheid verlenen voor het vakkenpakket voor het v.s.o.-z.m.l.k. worden aangewezen, en de consequenties van het bovenstaande voor de formatie worden aangegeven.

2. Wat betreft doelstellingen en werkingssfeer van het besluit zijn er geen overlappingsen met andere bestaande of in voorbereiding zijnde regelingen.

3. Voor de uitvoering en financiering van de regeling worden geen nieuwe organen in het leven geroepen.

4. Voor de uitvoering van de regeling worden geen nieuwe bestuursinstrumenten in het leven geroepen.

5. Van een toeneming van interne en externe beleidslasten als gevolg van dit besluit is geen sprake. Personele gevolgen en gevolgen voor het justitiële apparaat zijn niet aanwezig.

Artikelen

Artikel 1, onderdeel A

Aan de omschrijving van de vakken voor het v.s.o.-z.m.l.k. in artikel 1, onderdeel A, heeft mede het advies over het v.s.o.-z.m.l.k. «Recht op een eigen plaats» van de Adviesraad voor het basisonderwijs, het speciaal onderwijs en de opleidingen en nascholing voor onderwijsgevenden in het basisonderwijs en het speciaal onderwijs (ARBO) ten grondslag gelegen, waarbij ik mij voor wat betreft de voor te schrijven vakken en de mogelijkheden die deze bieden voor het geven van verdere inhoud daaraan door het onderwijsveld, nagenoeg volledig heb kunnen aansluiten. Ten aanzien van de omschrijving van het vak muziek, verdient de zinsnede «het leren omgaan met ritmische elementen» nog nadere aandacht. Overeenkomstig de visie van de ARBO staat het de scholen vrij hieraan op verschillende wijze invulling te geven. Dansante vorming is mogelijk, doch evenzeer een andere wijze van invulling indien vanuit een bepaalde overtuiging niet wordt gekozen voor uitingen in dansvormen.

Anders dan de ARBO heeft voorgesteld, heb ik er niet voor gekozen om de thans in het tweede lid van het voorgestelde artikel 5a opgenomen vrijheid inzake de 2 te kiezen vakken van het lager beroepsonderwijs, het algemeen voortgezet onderwijs en het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, in die zin te beperken dat het vak «algemene technieken» zou worden voorgeschreven. Ik acht – nog afgezien van de thans plaatsvindende discussie over het vak als zodanig – onvoldoende termen aanwezig om in dezen een van het overige voortgezet speciaal onderwijs afwijkende lijn te volgen en de scholen met v.s.o.-z.m.l.k. slechts een beperkte keuzevrijheid te geven.

Artikel I, onderdeel B

De aanwijzing van de groepen leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond waarvoor het bevoegd gezag OETC in het schoolwerkplan kan opnemen is gelijk aan de voor het basisonderwijs in het Besluit leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond WBO (Stb. 1985, 197) opgenomen aanwijzing.

De achtergronden voor de aanwijzing van de groepen leerlingen zijn analoog aan die voor het basisonderwijs:

1. uitvoering van de Richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 25 juli 1977 inzake het onderwijs aan de kinderen van migrerende werknemers (PbEG nr. L199/32);
2. onderwijs in de eigen taal en cultuur voor de leerlingen van wie ten minste een van de ouders afkomstig is uit de landen waarmee een wervingsovereenkomst is gesloten;
3. onderwijs in de eigen taal en cultuur voor Molukse leerlingen. De Molukse bevolking heeft zich al vanaf het begin van haar verblijf in Nederland beijverd de eigen culturele identiteit te handhaven en te ontwikkelen;
4. onderwijs in de eigen taal en cultuur voor leerlingen van wie ten minste een der ouders als vluchteling in Nederland is toegelaten op grond van de Vreemdelingenwet. Een vluchteling die op deze wijze is toegelaten heeft de A-status;
5. om financiële redenen zal het onderwijs in eigen taal en cultuur in het algemeen beperkt moeten zijn tot groepen leerlingen van enige omvang.

In het voorgestelde artikel 10a wordt onder culturele achtergrond van een groep leerlingen verstaan het gezamenlijk geestelijk erfgoed van die groep, waardoor die zich van andere groepen onderscheidt. Elementen daarvan zijn: de eigen taal, de in de geschiedenis gewortelde traditie en levensbeschouwing. Onder de taal van het land van oorsprong wordt in principe verstaan de officiële taal of talen van het land waaruit de leerling of een van zijn ouders afkomstig is.

De leerlingen bedoeld in artikel 10a, onderdeel b, hebben hun oorsprong uit de staten waarmee door het Koninkrijk der Nederlanden een zogenaamde wervingsovereenkomst is gesloten. Hiertoe behoren Griekenland en Italië die tevens onder onderdeel c vallen.

Dat in dit artikel ook sprake is van leerlingen die hun oorsprong hebben uit Kaapverdië, vloeit voort uit de omstandigheid dat deze staat ten tijde van het sluiten van de wervingsovereenkomst met Portugal daarvan deel uitmaakte, en er nu nog aanzienlijke aantallen Kaapverdianen in Nederland verblijven.

Het gestelde in onderdeel c heeft betrekking op leerlingen, komend ten laste van een onderdaan van België, de Bondsrepubliek Duitsland, Denemarken, Frankrijk, Spanje, Portugal, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg of het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, die verblijft op het grondgebied van Nederland. Door opnemng van onderdeel c wordt voldaan aan hetgeen in de eerdergenoemde EEG-richtlijn

van 25 juli 1977 ten aanzien van gezinsleden van werknemers uit EG-landen is bepaald. Door de formulering zullen ook de onderdanen van eventuele toekomstige lid-staten van de Europese Gemeenschappen onder de regeling van dit artikel vallen.

Degene ten laste van wie een leerling komt, is degene die het gezag over de leerling uitoefent en degene die zich met de feitelijke verzorging van de leerling heeft belast.

Het bepaalde in onderdeel d heeft betrekking op leerlingen van wie ten minste een der ouders in Nederland is toegelaten als vluchteling volgens artikel 15 van de Vreemdelingenwet. Ingevolge artikel 1 van het Onderwijskundig besluit ISOVSO dienen onder ouders mede te worden begrepen voogden en verzorgers.

Artikel I, onderdeel C

Ingevolge artikel 111, zevende lid, van de ISOVSO dienen bij algemene maatregel van bestuur tevens de bewijzen van bekwaamheid die bevoegdheid verlenen tot geven van OETC te worden aangewezen. In artikel I, onderdeel C, wordt hierin voorzien. De bewijzen van bekwaamheid waarvan wordt voorgesteld deze aan te wijzen, zijn gelijk aan de bewijzen van bekwaamheid ten aanzien waarvan dit voor OETC in het basisonderwijs in het Bevoegdheidsbesluit WBO (Stb. 1986, 572) is geschied.

Het ligt overigens in de bedoeling te zijner tijd een aanvullend bewijs van bekwaamheid te eisen, dat specifiek zal zijn gericht op de situatie in het (voortgezet) speciaal onderwijs. De instellingen van het Werkverband opleidingen ten behoeve van speciaal onderwijs (WOSO-instellingen) heb ik in verband daarmee verzocht in samenwerking met andere deskundigen een cursus voor OETC-leerkrachten in het (voortgezet) speciaal onderwijs te ontwikkelen.

Artikel I, onderdeel D

In artikel I, onderdeel D, worden de bewijzen van bekwaamheid aangewezen die bevoegdheid verlenen voor het in artikel I, onderdeel A, opgenomen vakkenpakket voor het v.s.o.-z.m.l.k.

Artikel II, onderdelen A, B en C

Artikel 2, tweede lid van het Formatiebesluit ISOVSO bepaalt dat de formatie van een aan een school verbonden afdeling afzonderlijk wordt vastgesteld. Voor het OETC zou dit echter tot problemen leiden in verband met de in het algemeen geringe aantallen leerlingen die een afdeling bezoeken en het aantal leerlingen, dat voor het verkrijgen van formatie ten behoeve van OETC is vereist. Om die reden wordt in onderdeel A voorgesteld om bij het vaststellen van de formatie voor OETC een afdeling als geïntegreerd onderdeel te laten beschouwen van dat deel van de school dat een overeenkomend onderwijsaanbod kent. Ingevolge artikel 2, eerste lid, van het Formatiebesluit ISOVSO zal de formatie voor OETC bij de scholen voor speciaal en voortgezet speciaal onderwijs echter wel afzonderlijk voor enerzijds het speciaal onderwijs en anderzijds het voortgezet speciaal onderwijs moeten worden vastgesteld. Met name ook voor wat betreft de taal zal het OETC in het voortgezet speciaal onderwijs immers een andere inhoud krijgen dan in het speciaal onderwijs. Voorts wordt aldus voorkomen, dat verschillen in formatie zouden ontstaan bij vergelijking met de scholen voor speciaal onderwijs en de scholen voor voortgezet speciaal onderwijs.

De formatie zal volgens de voorgestelde onderdelen B en C voorts in klokuren en veelvouden van 15 minuten worden toegekend en tevens verplicht zijn. Voor dat verplichte karakter is alle aanleiding indien het schoolwerkplan in OETC voorziet en de ouders dit onderwijs, blijkens een verklaring van hun zijde, ook voor hun kind wensen.

In verband met de invoering van hoofdstuk I-S van het RPBO wordt tevens in onderdeel B voorgesteld het huidige artikel 3 van het Formatiebesluit ISOVSO dat uitgaat van de 40-urige weektaak voor zowel onderwijzend als onderwijsondersteunend personeel, aan te passen.

Artikel II, onderdelen D, I en J

De onderdelen D en I voorzien in toekenning van formatie voor OETC aan scholen waar voor OETC voldoende leerlingen per (taal) groep aanwezig zijn en het schoolwerkplan in OETC voorziet. Bij een groep van 5 leerlingen worden 5×45 minuten = 225 minuten onderwijstijd per week toegekend. Bij elke volgende leerling wordt dit aantal met 30 minuten per week verhoogd. Grondslag voor de berekening van het aantal leerlingen is het aantal leerlingen dat op de voor het (voortgezet) speciaal onderwijs geldende teldatum op de school is ingeschreven of op grond van artikel 18, tweede lid, van de wet op de teldatum tot de school is toegelaten, met dien verstande dat voor beide categorieën leerlingen de ouders, voogden of verzorgers schriftelijk moeten hebben verklaard het OETC voor hun kind te wensen.

Gelet op de omschrijving in het eerste lid van het voorgestelde artikel 11a zal OETC-formatie ook uitdrukkelijk voor OETC dienen te worden aangewend. Na ampele overweging heb ik voorts mede op rechtspositionele gronden besloten om evenmin voor te stellen, dat formatie voor groeps- en/of vakonderwijs voor OETC zou kunnen worden gebruikt. In onderdeel J is in een overgangsregeling voorzien voor het eerste schooljaar waarin OETC zal kunnen worden geboden.

Artikel II, onderdelen E en F

De invoering van de arbeidsduurverkorting voor het onderwijsondersteunend personeel (hoofdstuk I-S van het RPBO) maakt het noodzakelijk de aan de scholen ter beschikking staande formatie voor dit personeel met $38,4 : 40 = 0,96$ te verminderen.

Tegelijkertijd dient echter rekening te worden gehouden met een herbezettingspercentage van 2,12. Daarom dient een kortingsfactor op de formatie ten behoeve van het onderwijsondersteunend personeel te worden toegepast die na afronding 0,98 bedraagt, zoals is weergegeven in het in onderdeel F voorgestelde artikel 13a. Eenzelfde systematiek hanteren ten aanzien van de uitkomst van K, bedoeld in artikel 13, tweede lid onderdeel e, is niet goed mogelijk, althans niet zonder in verschillende artikelen van het Formatiebesluit ISOVSO wijzigingen die leiden tot extra berekeningen, aan te brengen. Mede vanuit het oogpunt van deregulering is dan ook voor de in onderdeel E weergegeven aanpassing van het zevende lid van artikel 13 gekozen. Deze aanpassing heeft bij de benoeming van een technisch assistent in een volledige betrekking tot gevolg dat de verplichte formatie voor het onderwijzend personeel wordt vermindert met 39×45 minuten = 1755 minuten.

De in onderdeel F voorgestelde invoeging van artikel 13b houdt verband met de mogelijkheid de formatie voor de onderscheiden categorieën onderwijsondersteunend personeel onderling in te wisselen, zoals voorgesteld in paragraaf 3 van hoofdstuk I-S. In deze paragraaf is aangegeven hoe de koppeling tussen het Formatiebesluit ISOVSO en hoofdstuk I-S van het RPBO tot stand dient te worden gebracht.

Artikel II, onderdelen G en H

In het voorgestelde vakkenpakket voor het v.s.o.-z.m.l.k. ligt de tendens naar een volwaardige v.s.o.-voorziening voor het z.m.l.k.-onderwijs onmiskenbaar besloten. Dit komt enerzijds tot uitdrukking in de vakbenamingen, anderzijds in de nadruk die op het vakonderwijs wordt gelegd.

Voorgesteld wordt een en ander zijn vertaling te laten vinden in het Formatiebesluit ISOVSO.

In de onderdelen G en H worden in combinatie het aantal beschikbare minuten per leerling ten behoeve van het klasse-assistentschap voor het v.s.o.-z.m.l.k. teruggebracht van 105 tot 60 en het aantal beschikbare minuten per leerling opgenomen onder kolom D (groeps/vakonderwijs) van artikel 17 van dat besluit voor het v.s.o.-z.m.l.k. verhoogd met 35 minuten. Hierdoor worden de mogelijkheden tot het benadrukken van het vakonderwijs vergroot. Aan het bevoegd gezag wordt overgelaten op welke wijze dit nader vorm wordt gegeven. Dit kan ofwel door uitbreiding van het groeps- of vakonderwijs of door aanstelling van een technisch assistent met gebruikmaking van artikel 13, zevende lid, van het Formatiebesluit ISOVSO.

Artikel III

Voor de toelichting wordt verwezen naar het algemeen gedeelte van deze nota van toelichting. De terugwerkende kracht van artikel II, onderdelen B, E en F, hangt samen met de invoering van het besluit van 10 april 1987, Stb. 187, houdende wijziging van het RPBO (invoering salarisregeling onderwijsondersteunend personeel) per 1 mei 1987.

Voor wat betreft het Bestuursakkoord Rijk-VNG (Tweede Kamer 1986-1987, 19 843, nr. 8) wordt het volgende opgemerkt. Ten tijde van de ondertekening van dit akkoord was het overleg met onder meer de VNG over de in het onderhavige besluit aanhangige aangelegenheden reeds afgerond. Onder deze omstandigheid, gevoegd bij de wens van onder meer de VNG OETC in het (voortgezet) speciaal onderwijs met ingang van 1 augustus 1987 mogelijk te maken en het feit dat de inwerkingtreding van de overige onderdelen van het besluit samenhangt met bestaande regelgeving, is de voorgestelde inwerkingtreedingsbepaling gerechtvaardigd.

De Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen,
N. J. Ginjaar-Maas